

KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK

DURMUŞ AYDIN

Giriş

1980'li yıllarda bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki gelişmelerin yanı sıra adından çokça söz edilen küreselleşme olgusuyla birlikte ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel olarak bütünleşmiş bir dünyanın oluştuğu artık daha tartışmasız bir şekilde kabul edilmeye başlanmıştır. Ekonomik perspektiften bakıldığında küreselleşmenin teorik çerçevesini oluşturan neo-liberalizmin prensipleri; ekonomik örgütleri soğuk savaş sonrasındaki bu yeni ortamın şartlarına uygun hâle gelmeye zorlamıştır. 1970'lerle birlikte çokuluslu şirketlerin gelişmesi, üretimi küresel ölçekte birleştirmenin yanı sıra ulusal piyasaları küresel sermaye piyasasına açmaya başlamıştır. Bu durum, küreselleşmenin 90'lı yıllarda yaygınlık kazanmasının temel sebeplerinden biri olmuş, küresel sermaye dünya ekonomik sisteminde önemli bir konuma gelmiştir.

Yoksulluk, son yıllarda hem uluslararası hem de ulusal düzeyde sık sık gündeme getirilen bir konu. Uluslararası düzeyde ekonomik küreselleşmenin getirdiği artan eşitsizlik ve fakirliğe karşı küreselleşme karşıtı grupların seslerinin yükselişine, ulusal düzeyde ise fakirlik ve eşitsizliğin neden olduğu çeşitli sosyal sorunlara, bununla birlikte bu sorun-

larla mücadele etmek isteyen sivil örgütlenmelerin sayısındaki artışa tanık oluyoruz. Artık hiçbir G-7 zirvesi olaysız geçmiyor, yoksulluk ve kentlerdeki suç oranlarının arttığını bildiren haberler eksik olmuyor.

Bilhassa son yirmi yılda ülkemizde ve küresel düzeydeki eşitsizliklerin artması, uluslararası ekonomik sistemin işleyişinden bağımsız olarak değerlendirilemez. Soğuk Savaş'ın çöküşü ile birlikte küresel kapitalizm zaferini ilan etti ve ulusal ekonomiler önemli ölçüde buna entegre oldu. New York, Londra, Tokyo gibi metropol şehirlerin borsalarındaki gelişmeler artık tüm dünya ekonomisini ilgilendiriyor ve yönlendiriyor. Bir ülkenin ekonomisinde ortaya çıkan bir değişim, anında tüm dünyanın ekonomisini etkileyebiliyor.

Bu çalışmada küreselleşme kavramı üzerinde çok detaylı durulmadan küreselleşmenin yoksulluk kavramı üzerine getirdiği değişiklikler ve bu değişikliklerin etkileri üzerinde duracağız. Bu etki üzerinden yoksulluk üzerine getirilen farklı yaklaşımları ele alacağız. Ayrıca yoksulluğun Türkiye'deki yansımalarına, nedenlerine ve devletin yoksulluğun azaltılması hususundaki politikalarına da yer verilecek.

1. Küreselleşme

İçinde yaşadığımız son çeyrek yüzyılda en çok tartışılan kavramların başında “küreselleşme” gelmektedir. Dünyadaki gelişmeler doğrultusunda makro ve mikro düzeyde bütün organizasyonlarda küreselleşmenin kaçınılmaz olduğundan söz edilmektedir. Küreselleşmeyle gelen değişim, toplumsal sistemin tüm alt sistemlerini ve bireylerini etkilemektedir. Bununla birlikte, dünyada yaşanan toplumsal değişimler, küreselleşme olgusu çerçevesinde analiz edilmeye başlanmıştır.

Küreselleşmenin ekonomik açıdan olumlu ve olumsuz sonuçlarının yanı sıra, bu sürecin yeni veya süregelen, doğal veya tasarlanan, ulus devleti sona erdiren veya ulus devletin yeniden tanımlandığı bir süreç mi olduğu konularında tartışmalar yoğunlaşmıştır. Küreselleşme olgusu tanımlarında, bu tartışmaların izleri görülmektedir.

Küreselleşme kavramı, son dönemlerde gerek akademisyenler gerek politikacılar gerekse uygulamacılar tarafından en çok kullanılan kavramlardan biri olarak dikkat çekmiş, 20. yüzyılın üzerinde en çok tartışılan konusu hâline gelmiştir. Özellikle üretim ve yönetim modellerinin ve sistemlerinin çok farklı nedenlere bağlı olarak geçirdikleri değişim süreçleri ve safhaları küreselleşme kavramının daha derin etkiler meydana getirmesine ve daha çok telaffuz edilmesine yol açmıştır. Küreselleşme etimolojik olarak “bütün dünyayı kapsayan” anlamına gelmektedir (âlemşümül). Bugün hemen her bilim dalında kullanılan bir kavram olarak küreselleşme olgusu, uluslararası ticaret alanında da küresel pazar, küresel iş gücü, küresel işletme, küresel rekabet, küresel ürün ve küresel ağlar gibi kavramlarda anlam ve değer bulmaktadır.¹

Epistemolojik olarak ele alındığında küreselleşme; kültürler, ülkeler, bölgeler, insanlar ve pazarlar arasındaki sınırların ortadan kalktığı bütünleşmiş tek bir dünya idealini işaret etmektedir. 1960'lı yıllardan itibaren ilk kez kullanılmaya başlanan “küreselleşme” kavramının birkaç tanımı şu şekildedir:

- Dünyada birçok ekonomik, finansal, politik, ulusal güvenlik, çevresel, sosyal, kültürel ve ulusal eyaletler arası teknolojik bağlantıları, piyasalar ve bireyler yoluyla kıtalararası mesafeleri birbirine bağlayan bir ağıdır.²

- Bir trendi; şu anki sosyal durumumuzu bir tür küreselliğe dönüştüren sosyal süreçler dizisidir.³
- Ulusal ekonomilerin artan ölçüde birbirine bağımlılığıdır.⁴

Anthony Giddens ve John Tomlinson gibi sosyologlar da küreselleşmenin ekonomiye dayalı tanımının çok sınırlı olacağını düşünmektedirler. Küreselleşmenin çok yönlü olduğuna inanan bu sosyologlar ekonomi, politika, kültür, teknoloji ve daha birçok alanın eş zamanlı olarak içinde yer aldığı karmaşık bir süreçten bahsetmektedirler. Küreselleşmenin dünyadaki modern sosyal, kültürel ve politik problemlerin yaratıcısı olduğu söylenmekte ve işlerini birçok farklı ülkede yürüten çokuluslu şirketlerin güç ve etkisinin kültür gibi alanlarda da global uyumlulaşma sonucunu doğurduğu düşünülmektedir.⁵ Özetle küreselleşme, ekonomik, politik ve sosyal etkilerin birleşiminden doğan karmaşık süreçlerden oluşmaktadır.

Yukarıda verdiğimiz tanımların haricinde küreselleşme hakkında değişik yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımların her biri kendi perspektiflerinden küreselleşmeyi yorumlamakta ve buna göre de küreselleşme ile ilgili farklı anlayışlar ortaya çıkmaktadır. Bunlar genel olarak aşırı-küreselleşmeciler, şüpheliler, dönüşümcüler ve küreselleşme karşıtlarıdır. Bizim üzerinde duracağımız husus küreselleşmenin yoksulluğa etkileridir.

1.1 Küreselleşmenin Yoksulluğa Etkisindeki Görüş Farklılıkları

Küreselleşmenin yoksulluğa etkileri üzerinde küreselleşme karşıtlarının ve taraftarlarının farklı bakış açıları vardır. Küreselleşme taraftarları küreselleşmenin yoksulluğa olumlu katkılarından bahsederken karşıtları da tam aksini savunmaktadırlar.

1.1.1 Küreselleşme taraftarları

Küresel sorunlardan biri olan yoksulluk, küreselleşme taraftarlarının penceresinden bakıldığında; hızlı büyüme, yüksek yaşam standartları ve yeni fırsatlar olarak görülmektedir.

Küreselleşme savunucularına göre, teknolojiyi geliştirmiş bir ülke az gelişmiş bir ülkeyi pazar olarak

görecek ve az gelişmiş ülkeye yatırım yapan gelişmiş ülkeler küresel normların baskısı nedeniyle yüksek kalitede ürünü ve teknolojiyi bu ülkelere götürmek zorunda kalacaklardır. Çünkü sınırlar yalnızca birkaç ülkeye değil, tüm ülkelere açık olacaktır. Örneğin ABD işletmesi az gelişmiş bir ülkeye eski teknolojiyi götürmeye kalktığında, Japonya gibi gelişmiş bir ülkenin yeni teknolojiyi aktarması nedeniyle küresel rekabet açısından geride kalacaktır. Dolayısıyla, sınırların kalkması ile gelişmiş ülkelerdeki teknolojinin, finansal olanakların az gelişmiş ülkelere aktarımı sonucunda az gelişmiş ülke yeni teknolojinin katkısıyla yüksek teknolojiye ulaşacak ve düşük kalitenin neden olduğu rekabet yoksunluğundan kurtulacaktır. Bu görüş çerçevesinde, küreselleşme kuralları; gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkeleri sömürmesi olasılığını ortadan kaldıracaktır.⁶

Ayrıca küreselleşme savunucularına göre, tarihte ilk kez gerçekten küresel bir uygarlık kurulmaktadır. İletişimdeki ilerleme bütün kültürleri birbirine yaklaştırmakta ve melez bir küresel kültürün oluşumuna zemin hazırlamaktadır.⁷

Sonuçta neoliberal iktisatçılar için küreselleşme beklenmedik bir nimet olmuştur. 1980'lerin monetarist ve radikal bireyci politik deneylerinin uğradığı başarısızlığın sonrasında yeniden hayata dönüşü sağlamıştır. Ulusal ekonomik yönetim döneminde uygulanan emek hakları ve sosyal refahın, Batı toplumunun Asya'nın yeni endüstrileşen ekonomileri karşısındaki rekabet gücünü kıracağı ve bunların büyük ölçüde kısılması gerektiği savunulmaya başlanmıştır.⁸

1.1.2 Küreselleşme karşıtları

Yukarıda bahsedildiği gibi yeni fırsatlar ve yüksek yaşam standartları sunan küreselleşmenin bu nimetleri dengesiz bir şekilde dağılmış ve toplumun ortak menfaatlerine sunulması gerekirken bunun gerçekleşmemesi küreselleşme sürecinin öteki yüzünü ortaya çıkarmıştır.

Yoksulluğun küreselleşme ile birlikte daha da kronikleştiğini söyleyen küreselleşme karşıtları sistemin sorunlarına sisteme muhalif olmadan çözüm bulma iddiasında bir kuruluş olan BM tarafından desteklenen "Küreselleşmenin Sosyal Boyutuyla İlgili Dünya Komisyonu"nun 2004'te yayımladığı bir rapor

dahi, dünyanın içinde bulunduğu eşitsizliği gözler önüne sermiştir. Buna göre; dünya ekonomisinde giderilmesi güç derin dengesizlikler mevcut ve bu dengesizlikler etik olarak kabul edilemez ve politik olarak sürdürülemez. Raporun ortaya koyduğu üzere, yalnızca bir düzine gelişmekte olan ülke dünya ekonomisinin artan entegrasyonundan fayda sağlayabilmiştir. Küreselleşmenin en çok zarar verdiği kesim ise yoksullar, okuma yazma bilmeyenler, kalifiye olmayan işçiler ve yerli halklardır. Ayrıca ortaya konan rakamlar da oldukça çarpıcıdır: Dünyanın en fakir 20 ülkesinde kişi başına düşen millî gelir son 40 yılda pek değişmezken (1960-62'de 212 dolar olan bu rakam 2000-2002'de hâlâ 267 dolar), en zengin 20 ülkede bu rakam üçe katlanmıştır (aynı sürelerde 11.417 dolardan 32.339 dolara yükseldi).⁹

Şenses'e göre "Gelir dağılımı ve yoksulluğa ilişkin göstergeler, sayısal verileri yayınlayan kuruluşlara göre de farklılık göstermekle birlikte, neoliberal küreselleşme döneminde gelir dağılımının gerek ülke grupları gerekse ülkeler içinde bozulduğunu ve yoksulluğun artarak kaygı verici boyutlara ulaştığını göstermektedir."¹⁰

Yeni Kurumsal İktisadın Temsilcisi John Kenneth Galbraith "Sanayi toplumu her ne kadar üretim sorununu çözmüş olsa da bölüşüm sorununu çözememiştir." diyerek küreselleşmenin yoksulluğun çözümüne ne kadar katkıda bulunduğunu ifade etmiştir.

1.2 Küreselleşmenin Yoksulluk Kavramına Getirdikleri

Yoksulluk kavramı, küreselleşme süreci ile birlikte değişikliğe uğramıştır. Küreselleşme sürecinden önce insanın karnını doyurup doyuramaması ile yoksulluk ölçülürken, küreselleşme ile beraber içinde bulunulan toplumun gelir seviyesinin altında bir gelir elde edenler yoksul statüsüne konulmuştur.

Tabii günümüzde yoksulluk sadece bir gelir azlığı olarak değil bunun yanında daha birçok şeyden mahrum kalmak anlamına da gelmektedir. Yoksulluk, her gün onu yaşayan için bölünemeyen bir bütündür. Yoksulluk deneyimi yalnızca gelir azlığı, temel kentsel hizmetlerden mahrum kalma değildir, aynı zamanda alt sosyal statülü mahallelerde yaşamını

sürdürme, kent mekânında marjinalleşme, sağlık-sız çevre koşullarında yaşamını sürdürme, şiddete açık olma, adalet, eğitim ve sağlık hizmetlerinden daha az yararlanabilmek anlamına da gelmektedir. Bu sebeple küreselleşme ile birlikte toplum dışına itilen kesimler artmış ve eşitsizlik üst seviyeye ulaşmıştır. Bu durum o kadar vahim boyuttadır ki artık ülkeler, hatta kıtalar arasında biz ve diğerleri ayrımı yapılmakta, gelirden yeterli pay alamayan kesimler aynı şehir içinde bile dışlanmaktadır.¹¹ Belirtilen açıklamalardan yola çıkarak yoksulluk türleri ile ilgili tanımları şu şekilde sıralayabiliriz.

1.2.1 Mutlak yoksulluk

Bireyin ve hane halkının hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli en düşük refah seviyesini yakalayamaması olarak adlandırılan mutlak yoksulluk kavramına uluslararası kuruluşlar tarafından da bir tanımlama getirilmiştir.

Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler'in kabul ettiği 1 doların altındaki yaşam, mutlak yoksulluk nedeni olarak kabul görür. Dünya Bankası, açlık sınırının ülkeden ülkeye, kişiden kişiye değişeceğini kabul etmekle birlikte günlük olarak yaklaşık 2.400 kalorilik besinin alınması gerektiğini, bu oranın altında olanların mutlak yoksul olarak görülebileceğini belirtmiştir.¹²

1.2.2 Göreli yoksulluk

Görelî yoksulluk; bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur.¹³ Görelî yoksulluk, bireyin ya da hane halkının, içinde yaşadığı sosyal grubun diğerlerine göre yoksulluğunun karşılaştırılması veya incelenmesi olarak karşımıza çıkar.

Görelî yoksulluk, referans alınan grubun beklenti ve hissettikleriyle de bağlantılıdır. Referans grubu ile karşılaştırma, yoksulluğu ya da zenginliği verir. Ama yine de hissedilen ve beklenen ihtiyaçlar farklılık gösterecektir. Gerçekten Harvey'in de belirttiği gibi, özellikle çok düşük hizmet sunulan bireylerin ve grupların hissettikleri ve bekledikleri ihtiyaç çok düşük kalacaktır. Görelî yoksulluğu hesaplamada yoksulluk çizgisi esas alınır. Bu yoksulluk çizgisinin altında olanlar görelî olarak yoksul sayılırlar. Görelî

yoksulluk bireylerin refah düzeylerinin toplumun ortalama refah seviyesinin belli bir oranının altında olması durumudur.¹⁴

1.2.3 Kırsal yoksulluk

Kırsal yoksulluk daha çok bağımsızlık, güvenlik, öz saygı, sosyal kimlik, sosyal ilişkilerin sıklığı ve sağlamlığı, karar alma özgürlüğü, hukukî ve siyasî haklar gibi yoksulluklar üzerine odaklanmaktadır.

Dünya nüfusu artık miktar olarak da oransal olarak da daha fazla kentlerde yaşamaktadır. Kentleşme sürecinin devam edeceği ve daha fazla nüfusun kentlerde yaşıyor olacağı gerçeğinin yanında azımsanmayacak bir kırsal nüfusun varlığı da ortadadır. Bu durum Türkiye için daha da geçerlidir. Çünkü Türkiye'de kırsal nüfusun gelişmiş ülkelerin nüfus oranlarının üstünde olması yanında, kırsal yoksulluk hem oransal olarak daha yüksek hem de bu yoksulluğun, kentsel yoksulluğu besleyerek buna kaynak olma özelliği mevcuttur. Kentsel yoksul nüfusu oluşturan kesim genellikle geleneksel olarak kırsal alanlardan gelip kentin çeperinde yaşamaya çalışan nüfustur. Bu anlamda kırsal alan, kent yoksulluğunun nedenidir. Kırsal nüfus kentlere akarak kentsel yoksulluğu arttırmakta, kent yoksulluğunun ana kaynağını da oluşturan kırsal yoksulluk olmaktadır. Kentler her türlü imkânın ve fırsatın, konforun, iletişimin, teknolojinin kolayca üretildiği ve tüketildiği mekânlarken, kırsal alanda yaşayanlar kentte yaşayanlara göre daha az imkâna sahiptir. Kir-kent ayrımında kentler güç ve kaynakların kontrolüne sahiptirken, kırsal alan bu imkânlardan uzaktır.¹⁵

1.2.4 Kentsel yoksulluk

Küreselleşmeyle birlikte kırsaldan kente hızla artan göç, ciddi sorunları da beraberinde getirdi. Ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda kente uyum sağlamada sıkıntı çeken bu insanlar kendi yerleşimlerini ve hayat biçimlerini oluşturdu. Kırsalda yaşarken kendi temel ihtiyaçlarını kendileri karşılayabiliyorlar, şehre göçten sonra bunların bir kısmından yararlanamadılar.

Ülkemizde kentsel yoksulluğun kırsal kesime nazaran daha düşük olduğu görülse de kentsel yoksulluğun fazlalığı, sorunun önemini ortaya çıkarmaktadır.

Kentsel yoksulluk, sağlık, eğitim, konut, kişisel güvenlik, altyapı gibi yoklukları kapsayan, dinamik ve potansiyel boyutları olan bir sorundur. Doğal olarak diğer kentlilerle aralarında önemli eşitsizlikler ve kopukluklar olan bir toplumsal kesimi anlatmak üzere kullanılan bir fenomendir. Kentsel yoksulların önemli bir bölümünü kırsal yoksulluğun itici gücüyle kentlere taşınan ama kentlileşemeyen kırsal kesim insanından oluşur. Kentsel yoksullar varoş, gecekondu gibi isimlendirilen çarpık ve sağlıksız kentleşmenin mimarı olurken, kentin genel sosyal yaşam standardından farklı ve kendine özgü yaşam alanlarıyla dışlanmışlık ve yoksulluk ekseninde yaşamlarını sürdürmektedirler.¹⁶

Kırsal nüfus kendi toprağından üreterek yaşam mücadelesini bir şekilde sürdürme şansına sahipken, kentsel yoksul kesim için bu söz konusu değildir. Kent yoksullarının bu durumda hayatlarını sürdürmeleri için “ekip-biçme” olanaklarından da yoksun oldukları görülmektedir. Bundan dolayı kentsel nüfus temel besinlerden mahrum olacaktır. Kent yoksullarının mülkiyet sahipliğinin olmaması, kaldıkları konutlarda kiracı olmaları ve birçok tüketim ürününün para ile alınıp satılması nedeniyle kırsal yoksullara nazaran mutlak yoksulluğun pençesine düşmeleri daha fazla söz konusu olmaktadır. Kentlerde para ekonomisi hâkimken, kırsal kesimde kendi tüketimi için üretmenin varlığı, yoksullukla baş etme stratejisi olmaktadır.¹⁷

1.2.5 Çalışan yoksullar

Genelde iş sahibi olanların yoksulluk statüsünden çıkacağı düşünülür. Fakat hane halkının toplam gelirlerine ve toplam hane halkı üye sayısına bakıldığında gelirleri yoksulluk sınırı altında ise bunlar çalışan yoksullar sınıfına dahil edilmektedir. Küreselleşme sürecine de baktığımızda enformel sektörün ve esnek çalışmanın bu çalışan yoksulların oranının artmasında etken bir rol oynadığını görürüz.

Düşük ücretli çalışmak bireysel bir özellik olarak belirirken, çalışan yoksulluğu hane halkı ile ilintilidir. Örneğin aynı düzeyde ücret alan iki çalışandan birisi çalışan yoksul olarak nitelenebilirken, bir diğeri çalışan yoksul sınıflandırmasının dışında kalabilmektedir. Bu durumun nedeni bu çalışanların hane halkı yapılarındaki ve toplam hane gelirindeki farklı-

lıklardır. Hanede kaç kişinin olduğu, bunların kaçının çalıştığı ve hanenin çeşitli kaynaklardan elde ettiği toplam gelir miktarı çalışan yoksulluğunun ortaya çıkmasında etkilidir.¹⁸

2. Yoksulluk Üzerine Yaklaşımlar

Yoksulluğun tanımı üzerine bir çok farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Esas itibarıyla üzerinde görüş birliğine varılan bir tanımı olmamakla birlikte yoksulluk terimi, belirli bir gelir seviyesinin altında kalanlar için kullanılmaktadır.¹⁹ Bir başka tanımı ise Dünya Bankası'nın temel aldığı bireylerin günlük 1 dolarlık gelirden yoksun olmasıdır. Bunun sebebi uluslararası örgütlerin az gelişmiş ülkelerdeki açlık sorununun çözümünü hedeflemelerinden dolayı yoksulluğun genellikle beslenme veya gıda harcamaları kapsamında incelenmesidir.

Yoksulluk üzerine yaklaşımlar geleneksel ve modern yaklaşımlar olarak iki farklı bakış açısı ile değerlendirilmiş olup biz burada modern dönem yaklaşımlarına değineceğiz. Modern dönem yaklaşımları özellikle aydınlanma ve sanayi devrimi Avrupa'sında meydana çıkan liberalizm, sosyalizm, sosyal-liberalizm ve konservatizm siyasi akımlarının bünyesinde gelişmiştir.

2.1. Liberalist dünya görüşünün yoksulluk telakkisi

Liberalizm Fransız Devrimi sonrası ortaya çıkan bir siyasi akımdır. Fransız Devrimi'nin özgürlük, daha geniş mülkiyet hakları, serbest piyasa fikirlerini benimserken toplumlarda şiddete dayalı ani değişimler, piyasa düzenine sekte vuracak politikaları yadsır.²⁰ Liberalizmde bireysel yeterlilik, bireyin piyasaya entegrasyonu öngörülür. Eğitim, sağlık ve sosyal politikalar piyasanın istikrarına hizmet edecek şekilde kurgulanır.

Liberalist sosyal politikalarda bireyler kendi kendine yeten ve yeterli olmayan olmak üzere ikiye ayrılır. Kendine yeterli olarak görmediği kesimi de yardımı hak edenler ve hak etmeyenler olarak sınıflar.²¹ Bu aşamada gelir testleri, mal varlığı araştırmaları devreye girer. Zira bu konuda ihtiyacın belirlenmesi ve ihtiyaçtan fazla metanın piyasadan koparak sosyal yardıma gitmesinin önlenmesi amaçlanmaktadır. Bu bakımdan günümüz Türkiye'sinde devlet ve

sivil inisiyatif aracılığıyla yapılan sosyal yardımlarda yaşam standartlarının belirlenerek kişilerin yardım almayı hak edip etmediklerinin araştırılması da bu anlayışla örtüşmektedir.

Liberalist anlayışta toplumun sadece çok sınırlı bir kesimi yoksul olarak tanımlanmaktadır. Bu kısım gerçekten yaşamak için dışarıdan yardıma muhtaç olan çok dar bir kesimdir. Yine bu kesime yapılacak yardımlar da çok azdır. Liberalist düşünce ihtiyaç sahibinin bu durumunu kalıcı olarak gidermeye yönelik yardımlar yerine kişiye ölmeyeceği kadar yardımda bulunmaktadır.²² Dolayısıyla yapılan yardımlar sorunu çözmekten oldukça uzak, sadece sorunu geçici olarak bastırıcı eylemlerdir. Çözüm gelip geçicidir. Sosyal adalet kavramından söz etmek mümkün değildir. Piyasaya eklenemeyen bireye, piyasaya ayak bağı olmaması için belirli bir miktar yardım yapılmaktadır. Bu yaklaşıma göre liberalistler bireye yardım ederek esasen piyasaya yardım etmektedirler.

Liberalist sosyal yardım anlayışının diğer bir yönü de ihtiyaç sahiplerine yapılan yardımların devlet eliyle yapılması yerine sivil inisiyatifçe yapılmasını öngörmesidir. Liberalizm bu anlamda hayırseverliği teşvik eder. Yegane amacı devletin bu alandan mümkün olduğunca çekilmesidir. Liberalizm adeta devletin yapması gereken kamusal yardımı da özelleştirmektedir.²³ Bu anlamda STK'lar ve bireysel hayırlar piyasa düzeninin devamının adeta bir sigortası olmaktadır.

2.2. Sosyal liberaller

Sosyal liberaller, liberalist politikaların ağır bastığı ülkelerde eleştiriler yönelterek liberalizmin nasıl daha sağlıklı işleyeceğine dair çıkarsamalar yapmışlardır. Özellikle liberalizmin toplumun geniş kesimlerini fakirleştirdiği fark edilmiş, devletin piyasa ve halk arasında denge kurmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu akımın ortaya çıkışı liberalist politikaların toplumun geniş kesimlerinde uyandırdığı memnuniyetsizliklerin şiddete dönüp piyasayı tehdit etmeye başladığı bir döneme denk gelmesi de tesadüfi değildir. Özellikle işçi sınıfının Avrupa'da önem kazanması ve Marksizm'in kitleleri liberalizme karşı kıskırttığı bu dönemde liberalizm içinden ortaya çıkan çözüm arayışı sosyal liberalizm yaklaşımı olmuştur.

Sosyal liberaller toplumdaki ihtiyaç sahibi kesimlerin belirli bir gelir seviyesine sahip olması için piyasaya kısıtlı müdahaleler yapar.²⁴ Ülkemizde de var olan asgari ücret, asgari geçim indirimi, engelli istihdamı, kamu yararına çalışan kurumlara yapılan bağışların KDV'sinin vergi ödemelerinden düşülmesi gibi uygulamalar bu anlayışı anıştırmaktadır. Bu anlamda sosyal liberalizmin yoksulluğa ve sosyal adalete liberalizme göre daha yumuşak ve yardımsever bir tavır geliştirmesi sosyal sorunların kapitalizmin devamına engel olmaması bağlamında değerlendirilebilir.

2.3. Kapitalizmin diğer bir yüzü: Muhafazakârlık (Konservatizm)

Muhafazakârlık kelime anlamı ve çağrışımlarıyla mevcudu koruyan anlamına gelmektedir. Konservatizm genel anlamıyla Fransız Devrimi'nin oluşturduğu kökten değişikliklere karşı bir tepkiyi ifade etmektedir.²⁵ Ancak muhafazakârlık terimi bugünkü çağrışımlarıyla tarihsel çıkış noktasında geliştirilen fikirlerden ziyade modern dönem Amerikan muhafazakârlığını anıştırmaktadır.

Yeni dönem muhafazakâr rejimlerde aileye yapılan vurgu sosyal hamilik özelliğini de taşır. Öncelikle birey kendine yeterli olmalıdır. Kendine yetmeyen bireye ailesi sahip çıkmalıdır. Bu aile kişinin öz ailesinden akrabalarına hatta hemşerilerine kadar geniş bir kesimi temsil eder.²⁶ Devlet sosyal adaleti sağlamak için alması gereken inisiyatifi böylelikle başka bir odağa devreder. Bu bağlamda ailenin sosyal birlik açısından önemli bir rolü vardır ve muhafaza edilmesi gereken değerler içindedir. Dolayısıyla yerel ve ortak değerler işlev kazandığı oranda önem arz etmektedir. Bu anlamda sadece kan bağı ve coğrafi ortaklıkların ötesinde din, mezhep, cemaat, örgüt gibi ortaklıklar da sosyal koruyuculuk işlevlerini üstlenmektedirler.

Muhafazakâr anlayışta, tıpkı liberal anlayıştaki gibi, STK'lar da sosyal adaletin sağlanmasına yardımcı olurlar. Ancak bu aşamada STK'ları bir araya getiren aile, cemaat ve mezhep bağları olabilir. Dolayısıyla bu değerler işlevleriyle muhafazakâr kontekstin işini doldurmaktadır.

“Türkiye gibi ülkelerde sosyal refah alanında devlet çok az varlık göstermektedir: ‘yumuşak devlet’. Bu-

nun yerine yerel örgütler ve enformel örgütlenmeler bu boşluğu doldurmaktadır. Ayrıca devletin sosyal politikası hem zayıf ve sınırlı hem de korporatist ve parçacı nitelik göstermektedir (Ferrera; 2006, 218-219). Dış ekonomik ve sosyal baskılar zayıf devletin meşruiyetini sürekli sarsmaktadır. Sosyal harcamaların borç içerisindeki bütçe üzerinde ağır baskıları vardır. Bundan dolayı da sosyal harcamalar ilk önce ve kolayca kısılabilmektedir. Bu da devletin sosyal politika uygulamalarını zayıflatmaktadır. Enformel dayanışma ağları şekli değişime uğrasa da Türkiye gibi ülkelerde yoksul kesim için temel kurumlardan olma işlevini sürdürmektedir. Aile, akrabalık bağları, hemşeri dayanışması gibi yerel dinamiklerle beslenen enformel dayanışma ve mücadele, toplumların ve bireylerin kendilerini savunma ve ayakta kalma reflekslerini diri tutmaktadır.”²⁷

2.4. Yoksulluğa dengeli bir bakış: Sosyal devletçilik

Sosyal devletçi anlayışta devlet toplumu oluşturan yapılar arasındaki koordinasyonu üstlenir. Bu koordinasyon da görel bir adalet anlayışıyla sağlanabilir. Bu bağlamda devlet sosyal adaletin de koordinatörüdür. Muhafazakârların aileye ve bireysel aidiyetlere verdiği rolü bizatihi devlet üstlenmiştir.²⁸ Bu bağlamda devlet sosyal adalet ve yoksulluğa müdahale söz konusu olduğunda piyasaya müdahale edebilmektedir.

Sosyal devletçi anlayış toplumun alt kesiminin üstlendiği yükü ve riski toplumun geneline dağıtmaya dair bir amaçla hareket eder. Birey ve toplumsal guruplar devletin bir parçası telakki edilirler. Toplum düzenine yönelik herhangi bir tehdit devlet mekanizmasının müdahalesi ile bertaraf edilir. Sosyal, siyasal ve ekonomik güvenlik bir bütünü yani devleti oluşturan amaçlardır. Bu güvenliğin sağlanması için sosyal ve ekonomik imkânların tek bir zümreye has olmaması, bunların topluma eşit bir şekilde dağıtılması ile sağlanabilir. “Modern zamanda klasik iktisatçıların savının aksine devletin ekonomik ve sosyal yaşamda işlevi artmış ve sosyal yaşamda sorumluluğu genişlemiştir. Devlet temel refah sağlayıcı ve refahı yayıcı kurum işlevini yüklenmiştir. Ekonominin toplumsallaşması da ekonomik ve sosyal hakların yaygınlaşması ile mümkün olmuştur. Sosyal devletçi anlayışta, kamu yönetimleri yoksulluk politikalarında

önemli işlevlere sahip olmuştur. Kamu yönetiminin yoksulluğa ya da yoksullara ilk müdahalesi yoksulluk yasaları ile olmuştur.”²⁹

Sosyal devlet, fakirliği piyasa açısından tanımlayan liberal sistemlere nazaran sorunu toplum üzerinden değerlendirmektedir. Dolayısıyla piyasanın işleyişini baz almak yerine toplumun güvenliğini ve refahını baz almaktadır.

3. Yoksulluk nedir?

Çeşitli kaynaklarda yoksulluğun farklı tanımları yapılmaktadır Esas itibarıyla objektif ve üzerinde görüş birliğine varılan bir tanımı olmamakla birlikte yoksulluk terimi, belirli bir gelir seviyesinin altında kalanlar için kullanılmaktadır.³⁰ Yoksulluğun bir başka tanımı ise bireylerin Dünya Bankası'nın temel aldığı günlük 1 dolarlık gelirden yoksun olmasıdır. Bunun sebebi uluslararası örgütlerin az gelişmiş ülkelerdeki açlık sorununun çözümünü hedeflemelerinden dolayı yoksulluğun genellikle beslenme veya gıda harcamaları bazında incelenmesidir.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından 2009 yılında hazırlanan Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu'nda; TÜİK yoksulluk çalışmalarına göre satın alma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1 dolar, 2,15 dolar ve 4,30 dolar değerlerinin yoksulluk sınırları olarak tanımlandığı ve eşdeğer fert başına tüketim harcaması, satın alma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1 dolar, 2,15 dolar ve 4,30 doların altında kalanların yoksul olarak isimlendirildiği belirtilmektedir.

Yoksulluğun mutlak olarak yalnızca kalori gereksinimi ve sahip olunan gelire tanımlanması, sorunun diğer sosyal ve ahlaki boyutlarının göz ardı edilmesine yol açabilmektedir. Şenkal (2005) yoksulluğu, insanların temel gereksinimlerini karşılama olanağına sahip bulunamaması, kişilerin yaşayabilecekleri minimum yaşam standartlarının olmaması olarak tanımlamaktadır.

Dünya Bankası ise yoksulluğu “refah durumundan belirgin bir biçimde mahrum olma” şeklinde açıklar. Birleşmiş Milletler yoksulluğu “yeterli bir yaşam standardına ulaşma ve diğer sivil, kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal haklardan yararlanma

açısından gerekli kaynaklardan, yapabilirliklerden, seçeneklerden, güvenlikten ve güçten sürekli ya da kronik olarak yoksun oluşla belirlenen bir insanlık durumu” olarak tanımlamaktadır.³¹ Yoksulluk, temel mal ve hizmetlerden yoksun olma durumunu da kapsamakla birlikte, insan haklarının diğer yaşamsal öğeleri de tanıma dâhildir. Niteliği ve tanımı nasıl olursa olsun kişinin “kaliteli” bir yaşam sürmesini sağlayabilecek araç ve olanaklardan yoksun olmak, yoksulluk tanımlarında dikkate alınması gereken bir başlangıç noktası olmalıdır.³² Örneğin, dinlenme ve eğlenme, şiddet ve çatışmalardan korunma gibi haklar sağlandığında, bunlar insanların önündeki seçenekleri artıracak ve potansiyellerini gerçekleştirmelerine imkân tanıyacaktır (UNİCEF, 2005).

Yoksulluğu, salt maddi kaynaklardan yoksun kalınmasının yanında, günümüz toplumlarında var olabilmenin ön koşulları arasında sayabileceğimiz belirli öğelerden, belirli hizmetlerden de yoksun olunması bağlamında açıklayan bu yaklaşım, yoksulluk olgusunun ekonomiyle ilgisine ek olarak önemli sosyal boyutlara da işaret ettiğini açıkça göstermektedir.³³

Her ne kadar yoksulluk, kişiye veya az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere özgü bir sorun olarak algılsa da gerçekte, hem toplumun tamamını ilgilendiren ortak bir sorundur hem de sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için değil aynı zamanda gelişmiş ülkeler için de önemli bir açmazdır. Yoksulluk, bütün dünyada varlığını ve etkisini giderek arttırmaktadır. Buna paralel olarak konu bütün ulusların, uluslararası kuruluşların gündemine gelmekte ve çözüme yönelik çabalar da artış göstermektedir.

Yoksulluğun ölçülmesi hususunda güçlükler dikkat çekilmektedir. Yoksulluk için ölçmenin yaygın tekniklerinden biri, belirli bir toplumdaki insan varoluşunun sürmesi için gerekli temel malların fiyatlarına dayanan bir yoksulluk sınırı belirlemektir. Gelirleri yoksulluk sınırının altında olan bireyler veya hane halklarının yoksulluk içinde yaşadıkları söylenir. Yine de yoksulluk için tek bir ölçütün kullanılması sorunlu olabilir, çünkü bu tür tanımlar insan gereksinimlerinin toplumlar içinde ve arasındaki farklılıklarını dikkate almakta başarısız olmaktadır. Örneğin, ülkenin kimi bölgelerinde yaşam, diğer bölgelerine göre çok daha pahalıdır; temel gereksinimlerin maliyeti bölgeden bölgeye değişecektir.

Bir başka örnek dışarıda kol emeğiyle çalışan kişiler, örneğin günlerini içeride oturarak geçiren büro işçilerine bakarak daha fazla beslenme gereksinimi duyacaklardır. Yoksulluğun tek bir ölçütü, kimi bireylerin, gerçekte gelirleri kendi temel geçimlik gereksinimleri karşılamaktan uzak olsa bile, yoksulluk sınırının üzerinde diye değerlendirilmeleri anlamına gelmektedir. Görelî yoksulluk kavramı ise lüks olan malların zorunlu hale gelmesi sürecini gözlerden kaçırmaması bakımından eleştirilmektedir.

4.1. Yoksulluğun nedenleri

Küreselleşme kavramı, son yirmi yıl içerisinde, gerek uluslararası politika ve diplomasi alanında gerek bu alana ait akademik çalışmalarda en çok kullanılan terimlerin başında gelmektedir. Küreselleşme, esasen yeni bir olgu değildir. Küreselleşmenin tarihi farklı coğrafyalarda yaşayan insan toplulukları arasındaki ilişkilerin tesis edildiği zamana kadar uzanmaktadır.³⁴

Mal, hizmet, sermaye, bilgi ve teknolojilerin uluslararası düzeyde dolaşıma girmesi, ticari engellerin kaldırılması, çokuluslu şirketlerin siyasi ve ekonomik güçlerinin artması sonucunda, uluslar ekonomik, siyasal, hukuksal ve kültürel bağlamda birbirlerine bağımlı hale gelmişler ve ekonomik, siyasi, hukuki, sosyal ve kültürel yapılarını yenedünya düzeninin işleyiş kurallarına göre yeniden tanımlamak ve düzenlemek zorunda kalmışlardır.

Küreselleşme özellikle 1980 sonrası dönemde en çok tartışılan kavramlardan bir tanesi olmuştur. Küreselleşme konusunda olumlu ya da olumsuz birbirinden farklı birçok görüş ortaya konmaktadır. Küreselleşme sürecinden yarar sağlayan kişiler olmakla birlikte bu sürecin dışladığı grup ve kişiler çok daha fazladır. Küreselleşme süreci, birçok ileri teknolojinin, fırsatın ve yeniliğin habercisi olurken diğer yandan işsizlik ve yoksulluk gibi toplumun bütününü ilgilendiren sorunları da beraberinde getirmiştir. Küreselleşmenin gelir dağılımını bozan etkileri sebebiyle sosyal devlet anlayışının yıkılması, işsizliğin artmasını etkilemiş, serbest piyasa şartları ile birçok sektörde çalışan kesim yoksullaşmıştır. Özellikle küreselleşme ile birlikte, kırsal alanlarda geçimini genellikle tarımla sağlayan küçük aile işletmeleri ve büyük aile tarımcılığı, gelişmekte olan ülkelerde yok olma durumuna gelmiştir.

Dünya üzerinde, mal ve hizmetlerin dağılımı eşit değildir. Dünyanın zenginlik ve servet kaynakları da eşit bir şekilde dağılmamıştır. Bu sebeple dünyada yoksulların sayısı her geçen gün artmaktadır. Günümüzde dünya nüfusunun %10'u, toplam mal ve hizmetlerin %70'ini üreterek dünya gelirinin %70'ini elde etmektedir ki, bu yaklaşık kişi başına yıllık ortalama 30.000 ABD dolarına denk gelmektedir. Öte yandan 6 milyarlık dünya nüfusunun 2,8 milyarı -yaklaşık yarısı- günlük 2 dolarlık yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu nüfusun 1,2 milyarı ise (yaklaşık beşte biri), günlük 1 dolarlık sınırın altında yaşamlarını idame ettirmek zorundadır. Zengin ülkelerde 100 çocuk içinde 1'den az oranda çocuk beş yaşına ulaşmamaktadır. Yoksul ülkelerde ise, 100 çocuk içinde 5'ten fazla oranda çocuk beş yaşına ulaşmamaktadır. Zengin ülkelerde beş yaş altı çocuk nüfusunun %5'i yetersiz beslenme ile karşı karşıyadır, fakir ülkelerde ise bu oran %50'nin üstündedir.³⁵

Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Johannesburg kentinde, 26 Ağustos-4 Eylül 2002 tarihleri arasında yapılmıştır. Zirvede ele alınan konulardan biri de yoksulluktur. Zirvede dünya nüfusunun yarısının günde 2 dolardan (yaklaşık 3,2 milyon TL) az bir parayla geçinmeye çalıştığı ve günde 1 dolardan az parayla yaşamlarını sürdürmeye çalışanların sayısının da 1,2 milyar olduğu (dünya nüfusunun %20'si) belirtilmiştir.³⁶

Tarihsel gelişim süreci içerisinde yoksulluğun azaltılmasına yönelik sosyal yardım faaliyetleri dinî müesseseler (kiliseler, vakıflar, imaretler vb.), meslek örgütleri (loncalar, ahi birlikleri, yardımlaşma sandıkları vb.) ve diğer gönüllü kuruluşlar tarafından yürütülmüştür. Esas olarak yoksulların ve yardıma muhtaç kişilerin korunması ve temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik bu uygulamalar zaman içerisinde işlevini kısmen yitirmiş ve yetersiz kalmıştır (DDK Raporu).

Yoksulluk 1990'lı yılların başından itibaren Dünya Bankası, İMF, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Uluslararası Çalışma Örgütü, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü gibi kurumlar tarafından ilgi ile ele alınmaya başlanmış ve bu soruna küresel ölçekte çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalar sonucu dip yoksulluk olarak kabul

edilen yoksulluk oranlarında iyileşme sağlanmış, anne ve bebek ölümleri azaltılmış, temiz içme suyu kaynaklarına erişim oranı yükseltilmiş ve ortalama ömür beklentisinde ciddi iyileşmeler sağlanmıştır.³⁷

Bu gelişmelere rağmen, dünyanın en büyük sorunlarından biri, hiç şüphesiz yoksulluktur. İnsanın yaşamını sürdürmesi için gerekli olan mal ve eşyalardan yoksun olmasına yokluk ya da fakirlik denir. Yoksulluk birçok faktörün etkisiyle ortaya çıkmış bir olgudur.

Yoksulluğun ortaya çıkmasında sosyal, ekonomik ve kültürel birçok faktörün etkisi vardır. Modernleşme, sanayileşme ve kentleşme süreçlerin ortaya çıkardığı oluşumlar, başta insan ilişkileri ve kurumlar üzerinde olmak üzere toplumu derinden etkilemiştir. Özellikle 21. yüzyılda yeni büyüme konsepti istihdam yaratmamaktadır. Büyümenin anlamı üst gelir gruplarının gelirden aldığı payın artması anlamına gelmektedir.³⁸

Yoksulluğun temel nedeni, alım gücünün zayıf olması ya da hiç olmamasıdır. Öte yandan alım gücü olması halinde, eğer satın alınacak mal veya eşya mevcut değilse, yoksulluk yine oluşur. Yoksulluğun olmaması için ihtiyaç duyulan mal ve eşyanın hem var olması hem de satın alma gücünün olması gerekmektedir.³⁹

Yoksulluğun nedeni ulusal olduğu kadar aynı zamanda uluslararasıdır. Küreselleşme sürecinde kapitalizmin egemenliğinin tüm dünyaya yayılması, buna paralel olarak devletlerin sosyal politikaları terk etmesi ve sürmekte olan yoksulluk problemlerini ortadan kaldırmak için hiçbir yapısal değişiklik önerisine yönelmemeleri, yoksulluğun nedenlerindedir.⁴⁰

5. Türkiye'de Yoksulluk ve Sosyal Yardım Politikaları

Genel olarak değerlendirildiğinde ülkemizde yoksulluğun ortaya çıkmasında; işsizlik, yoksul bireyin özellikleri, ülkede yaşanan ekonomik krizler, bireyler arası gelir dağılımındaki dengesizlikler, sosyal güvenceye sahip olamama, uygulanan çeşitli ekonomik politikalar gibi nedenlerin etkili olduğu söylenebilir.

Ekonomik gelişmeler Türkiye'nin yoksulluk profilini derinden etkilemiş, 1980'li yıllardan başlayarak Tür-

kiye, gelirin nispeten eşit dağıldığı bir ülke olmaktan çıkmış, zengin ile yoksul arasındaki farkın uçurum niteliğini hak edecek boyutlara ulaştığı bir ülke haline gelmiştir. 1980'lere kadar kırsal kesimde yaygın olan yoksulluk, 90'lı yıllarda yaşanan zorunlu göçlerle kentlerde görünür bir nitelik kazanmış ve 1990'ların ikinci yarısından itibaren yoksulluk ve yoksullukla ilgili tartışmalar gündemde yer almaya başlamıştır.

T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu 2009 Yoksulluk Çalışması sonuçlarına göre Türkiye'de yoksulluk oranı %18,08'dir. 2009 yılında Türkiye'de fertlerin yaklaşık % 0,48'i yani 339 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, %18,08'i yani 12 milyon 751 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 2008 yılında bu oranlar sırasıyla %0,54 ve %17,11'dir. Maalesef veriler iki sene sonra yayınlanmaktadır.

Kişi başı günlük harcaması, satın alma gücü paritesi-ne göre 1 doların altında kalan fert bulunmamaktadır. Buna karşın satın alma gücü paritesine göre kişi başı günlük 2,15 dolar olarak tanımlanan yoksulluk sınırı altında bulunan fert oranı %0,22, yoksulluk sınırı 4,3 dolar olduğunda yoksul fert oranı ise % 4,35 olarak tahmin edilmiştir. 2009 yılında, dört kişilik hanenin aylık açlık sınırı 287 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 825 TL olarak tahmin edilmiştir.

Araştırma verilerine göre kırsal yerlerde yaşayanların yoksulluk riskinin kentsel yerlerde yaşayanlardan fazla olduğu, hane halkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riskinin arttığı, eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riskinin azaldığı gibi sonuçlara ulaşılabilir.

Uluslararası platformlarda özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler açısından yoksullaşma nedeni olarak tanımlanan bir konu ise Türkiye'yi de yakından ilgilendiren "yolsuzluklar" olmaktadır. Kayıt dışı ekonominin varlığını sürdürmesine yol açarak, ülkenin kısıtlı mali kaynaklarının mevcut gelir dağılımındaki adaletsizlikleri daha da körükleyerek ülke çapında etik olduğu kadar ekonomik kayıplara da yol açtığı belirlenen yolsuzluklarla mücadelenin yoksullukla mücadele programları ile ayrılmaz bir bütünlük içinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde uygulanan ekonomik ve sosyal politikaların etkisiyle yoksulluk sorunu gittikçe artarken

gecekondularda yaşayan bireyler yanında aile kurumu, tüm toplum bu olumsuz koşullardan payını almaktadır. Bu koşulların başında aile içi ilişkilerin olumsuz etkilenmesi, yetersiz beslenmeye dayalı fiziksel zayıflık ve hastalıklara yakalanma riskinin çok fazla olması; suç işleme, alkol, sigara gibi kötü alışkanlıklar edinme, en temel ihtiyaçları bile güçlüklerle karşılama, yeterli bir eğitim alamama gibi nedenler gelmektedir.

Ülkemizdeki yoksulluğun bir başka boyutu da kadınlar üzerindeki etkileridir. Ülkemizde yoksulluktan doğan sorunlar, erkeklerden çok kadınları etkilemekte, hâlen var olan cinsiyet sorunlarını daha da kötüleştirilmektedir. Hukuki ve kurumsal korumalara rağmen bu eşitsizlik hâlâ vardır ve yaygınlaşmaktadır. Yalnız Türkiye'deki yoksulluk değil bütün dünyadaki yoksulluğun yüzü giderek daha fazla kadın yüzü olmaktadır.

Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de yoksulluk, üzerinde durulması gereken bir sorundur. Özellikle ülkemizin toplumsal yapısı ve geri bıraktırmış bir ülke olmasından dolayı yoksulluğun boyutları giderek büyümekte ve üstesinden gelinmesi çok zor bir hal almaktadır. Ülkemiz nüfusunun çok büyük bir bölümü yoksullukla boğuşmaktadır ve yoksulluğun getirdiği yoksulluklarla baş edemez duruma gelmiştir.

Türkiye'de merkezî devlet üzerinden yürütülen sosyal yardımların kurumsal ve mali yapısı 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu tarafından şekillendirilmiştir. Başbakanlığa bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) ise yetkili kamu kuruluşudur. Genel müdürlüğün kurulması, teşkilatı, görev ve yetkilerine ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun çıkarılmıştır. SYDGM'nin temel mali kaynağını Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu (SYDF) oluşturmaktadır. SYDGM 2010 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlanmış, ismi Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından ihtiyaç sahiplerine aile, eğitim, sağlık ve özürü başlıkları altında çeşitli yardımlar yapılmaktadır. Bu hizmetlerden 2010 yılında yararlananların sayısı yaklaşık 13.600 kişidir.

Yoksul ve muhtaç durumdaki kişilere yardım açısından önem taşıyan bir başka resmî kuruluş ise Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'dur. Kurum yaşlılar ve kimsesiz çocuklar için bakım hizmeti vermekte, ayrıca çocuk yuvaları çalıştırmaktadır. Kurum 28.000'den fazla çocuk, 5.500 yaşlı ve 4.500 muhtaç kişiye koruma ve bakım sağlamaktadır (DİE, 2000, 237).

Yoksullukla mücadeleye yönelik en temel uygulamalardan biri de Yeşil Kart uygulamasıdır. Yeşil Kart sahiplerinin ayakta ve yataklı tedavileri yapılmakta ve ilaç giderleri karşılanmaktadır. Eylül 2011 verilerine göre kullanıcı sayısı 9 milyondan fazladır. Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülen uygulama 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu gereğince SGK'ya devredilmiştir.

Ülkemizde yoksulluğun yaygınlaşması ve 1990'lardan itibaren yaşanan yoğun göçle özellikle kentlerde görünür hale gelmesi, belediyelerin de yoksullukla mücadele konusunda daha aktif bir tutum benimsemesine yol açmıştır. Gerek İstanbul'da gerek Güneydoğu Anadolu bölgesindeki pek çok kentte belediyelerin yoksullara yemek verme, erzak da-

ğıtma, yakacak yardımı yapma biçimindeki çaba ve girişimlerinin son dönemde artış gösterdiği gözlenmektedir. Ayrıca bazı sivil toplum kuruluşları da yoksullukla mücadele konusunda çeşitli çalışmalar yürütmektedir.

Türkiye'de 2001 sonrası gerçekleşen yüksek büyüme hızına rağmen, gelir eşitsizliği ve yoksulluk sorununun çözümünde çok önemli iyileşmelerin yaşanmaması, bu sorunların piyasa mekanizması çerçevesinde büyüme ile kendiliğinden çözülemeyeceği gerçeğini açıkça ortaya koymuştur.⁴¹ Yoksullukla mücadele alanına karmaşık ve dağınık bir görünüm hâkimdir. Sosyal yardım ve hizmetler için yasa ve örgütlerin çokluğu, buna karşılık yoksulluk ve sosyal yardım ölçütlerine ilişkin net tanımların olmaması hizmet tekrarı, verimsizlik, zaman zaman keyfî uygulamalara neden olabilmektedir. Pek çok başka alanda olduğu gibi, sosyal yardım ve hizmetlerde de iş birliği ve koordinasyon eksikliği kendini göstermektedir. Ayrıca sosyal yardımlardan yararlananlara ilişkin merkezî bilgi ağının olmaması kaynak israfına, hizmetlerin tekrarına ve sosyal yardımların parçalı ve dağınık bir nitelik taşımasına neden olmaktadır.

Sonnotlar

- ¹ Göksel Ataman, *İşletme Yönetimi Temel Kavramlar ve Yeni Yaklaşımlar*, İstanbul: Türkmen Kitapevi, Yayın No. 181, 2002, s. 31.
- ² *Dış Ticaret Dergisi*, "Globalleşme Nedir?", Temmuz 2001, Ersan Öz (çev.) <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2001/ersan.htm> (15 Aralık 2008).
- ³ Manfred B. Steger, *Globalization: A Contested Concept*, Oxford University Pres, 2006, s. 7-10.
- ⁴ Nusret Ekin, *Küreselleşme ve Gümrük Birliği*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayın No. 1999-47, 1999, s. 50.
- ⁵ Alan M. Rugman-Alain Verbeke, "A Perspective Regional and Global Strategies of Multinational Enterprises", *Journal of International Business Studies*, Vol. 35, 2004, s. 22.
- ⁶ Erol Kutlu, "Küreselleşme ve Etkileri", *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt XIV, Sayı 1-2, 1998, s. 365.
- ⁷ Osman Ulagay, *Küreselleşme Korkusu*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2001, s. 61.
- ⁸ Paul Hirst, Grahame Thompson, *Küreselleşme Sorgulanıyor*, (Çev. Çağla Erdem ve Elif Yücel), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1998, s. 210.
- ⁹ Steve Schifferes, "Can Globalization be Tamed?", *BBC*, 24 Şubat 2004.
- ¹⁰ Fikret Şenses, "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi?", *Working Paper in Economic*, METU-Economic Research Center, Ankara, 2004.
- ¹¹ İlhan Tekeli, "Kent Yoksulluğu ve Modernitenin Bu Soruna Yaklaşım Seçenekleri Üzerine", H. Akder, M. Güvenç, (Ed.), *Devlet Reformu: Yoksulluk*, İstanbul: TESEV Yayınları, 2000, s. 145.
- ¹² Bedrettin Kesgin, *Yoksulluğa Yerel Müdahale Sosyal Belediyecilik*, İstanbul: Ekin Yayın Grubu, 2012, s. 19.
- ¹³ TÜSİAD, *Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk-Avrupa Birliği ile Karşılaştırma*, Yayın No. TÜSİAD-T/2000-12/295, İstanbul.
- ¹⁴ Kesgin, a.g.e., s. 20.
- ¹⁵ Kesgin, a.g.e., s. 23.
- ¹⁶ Tülin Canbay, Sibel Selim, "Türkiye'de Hane Halkı Yoksulluğu", *Ege Akademik Bakış 10 (2)*, Manisa, 2010, s. 638.
- ¹⁷ Kesgin, a.g.e., s. 27.
- ¹⁸ Recep Kapar, "Türkiye'de Çalışan Yoksullar", *Ankara Sanayi Odası Yayın Organı*, Kasım-Aralık 2010, s. 53.
- ¹⁹ M. Öztürk-B. Çetin, "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar", *Journal of Yaşar University*, 16/4, 2661-2698, 2009.
- ²⁰ Alan S. Kahaan, *Liberalism in Nineteenth-Century Europe: The Political Culture of Limited Suffrage*, PALGRAVE MACMILLAN, ABD, 2003, s. 2.
- ²¹ Kesgin, a.g.e., s. 29.
- ²² Kesgin, a.g.e., s. 29, 30.
- ²³ Kesgin, a.g.e., s. 32.
- ²⁴ Kesgin, a.g.e., s. 33.
- ²⁵ Ted Honderich, *Conservatism: Burke, Nozick, Bush, Blair?*, Pluto Press, İngiltere, 2005, s. 6.
- ²⁶ Kesgin, a.g.e., s. 35, 36.
- ²⁷ Kesgin, a.g.e., s. 37.
- ²⁸ Kesgin, a.g.e., s. 37.
- ²⁹ Kesgin, a.g.e., s. 39.
- ³⁰ Öztürk-Çetin, "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar".
- ³¹ World Bank, (2000), *Making Transition Work for Everyone / Poverty and Inequality in Europe and Central Asia*, The World Bank, Washington.
- ³² DPT (2007), *Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Yayın No: 2742.
- ³³ Aksan, a.g.e., s. 72.
- ³⁴ B. Bayar, "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye", *Dış İşleri Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 2008, S. 33, s. 25-34.
- ³⁵ DPT (2007) *Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Yayın No: 2742.
- ³⁶ R. Özey, "Yoksulluk Coğrafyası", *Yoksulluk Sempozyumu*, İstanbul: Deniz Feneri Yay., Cilt 1, 2003.
- ³⁷ E. Bedir, (2012). "Yoksullukla Mücadelede Yeni Bir Tartışma Alanı: Vatandaşlık Geliri". *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2/1, 92-117.
- ³⁸ A.g.e.
- ³⁹ Özey, a.g.e.
- ⁴⁰ L. Sunar, "Yoksulluğun Önlenmesinde Sivil Toplumun Rolü ve Gönül Kuşağı Derneği", *Yoksulluk Sempozyumu*, İstanbul: Deniz Feneri Yay., Cilt 3, 2003.
- ⁴¹ Ş. Çalışkan, "Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk", *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı 59, 2010/2, s. 89-132.

Kaynakça

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu *Resmî Gazete* No. 19134 R.G. Tarihi: 14.06.1986.

5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun *Resmî Gazete* No. 25665 R.G. Tarihi: 09.12.2004.

Akder, H., Güvenç, M. (Ed.), *Devlet Reformu: Yoksulluk*, İstanbul: TESEV Yayınları.

Aksan, G., Alptekin, D. (2009). "Küresel Yoksulluk, Yoksulluk Kültürü ve Toplumsal Aidiyet Bağlamında Yoksulluğun Değişen Yüzü". *İ. Uluslararası Davraz Kongresi*. Süleyman Demirel Üniversitesi, İsparta, 24-27 Eylül.

Alan M. ve Verbeke A. "A Perspective Regional and Global Strategies of Multinational Enterprises", *Journal of International Business Studies*, Vol. 35, 2004.

Ataman, G., *İşletme Yönetimi Temel Kavramlar ve Yeni Yaklaşımlar*, İstanbul: Türkmen Kitapevi, Yayın No. 181, 2002.

Bayar, B. (2008). "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye", *Dış İşleri Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 33, 25-34.

Bedir, E. (2012). "Yoksullukla Mücadelede Yeni Bir Tartışma Alanı: Vatandaşlık Geliri", *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2/1, 92-117.

Canbay, T. ve Selim, S. (2010). "Türkiye'de Hane Halkı Yoksulluğu", *Ege Akademik Bakış* 10, (2), Manisa.

Çalışkan, Ş. (2010). "Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk", *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı 59, 2010/2, s. 89-132.

Dış Ticaret Dergisi, "Globalleşme Nedir?", Temmuz sayısı, 2001, Ersan Öz (çev.) <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2001/ersan.htm> (15 Aralık 2008).

DPT (2007), *Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Yayın No: 2742.

Ekin, N. *Küreselleşme ve Gümrük Birliği*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayın No. 1999-47, 1999.

Gürses, D. (2007). "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17/1, 59-74.

Hirst, P.-Thompson, G. *Küreselleşme Sorgulanıyor*, (Çev. Çağla Erdem-Elif Yücel), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1998.

Kahaan, A. *Liberalism in Nineteenth-Century Europe: The Political Culture of Limited Suffrage*, PALGRAVE MACMILLAN, ABD, 2003.

Kapar, R. (2010). "Türkiye'de Çalışan Yoksullar", *Ankara Sanayi Odası Yayın Organı*, Kasım-Aralık.

Kesgin, B. (2012). *Yoksulluğa Yerel Müdahale Sosyal Belediyecilik*, İstanbul: Ekin Yayın Grubu.

Kutlu, E. (1998). "Küreselleşme ve Etkileri", *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt XIV, Sayı 1-2.

Manfred B. Steger, *Globalization: A Contested Concept*, Oxford University Pres, 2006.

Özey, R. (2003). "Yoksulluk Coğrafyası", *Yoksulluk Sempozyumu*, İstanbul: Deniz Feneri Yay., Cilt 1.

Öztürk, M., Çetin, B. (2009). "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar", *Journal of Yaşar University*, 16/4, 2661-2698.

Schifferes, S. "Can Globalization be Tamed?", *BBC*, 24 Şubat 2004.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, <http://www.shcek.gov.tr/> (Ocak 2012).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu Yönetmeliği, *Resmî Gazete* No. 19167 R.G. Tarihi: 17.7.1986.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulunun Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik *Resmî Gazete* No. 25913 R.G. Tarihi: 21.08.2005.

Sunar, L. (2003). "Yoksulluğun Önlenmesinde Sivil Toplumun Rolü ve Gönül Kuşağı Derneği", *Yoksulluk Sempozyumu*, İstanbul: Deniz Feneri Yay., Cilt 3.

Şenkal, A. (2005). "Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika", İstanbul: Alfa Yayınları, Ağustos 2005.

Şenses, F. "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi?", *Working Paper in Economic*, METU-Economic Research Center, Ankara, 2004.

Şentürk, Ü. (2008). "Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler", *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*. 14, 7-31.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, <http://www.aile.gov.tr/> (Ocak 2012).

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, <http://aile.e-kalite.com.tr> (Ocak 2012).

T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu. (2010). *2009 Yoksulluk Çalışması Haber Bülteni*, Sayı 3, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=23&ust_id=7.

T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı. (2009). *Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu*. Ankara.

Taşgın, N., Özel, H. (2011). "Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Dönüşümü". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22/2 , 175-181.

Tekeli, İ. (2000). "Kent Yoksulluğu ve Modernitenin Bu Soruna Yaklaşım Seçenekleri Üzerine",

TÜSİAD (2000). "Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk-Avrupa Birliği ile Karşılaştırma", Yayın No. TÜSİAD-T/2000-12/295, İstanbul.

Ulagay, O. (2001) *ç Küreselleşme Korkusu*. Timaş Yayınları, No: 661, İstanbul.

UNİCEF (2005), *Dünya Çocuklarının Durumu 2005: 2. Bölüm, Yoksulluk İçinde Yaşayan Çocuklar*. http://www.Unicef.Org/Turkey/Dcd05/_Dcd05c2b.Html (Ocak 2012).

World Bank, (2000). *Making Transition Work for Everyone/ Poverty and Inequality in Europe and Central Asia*. The World Bank, Washington.